

**КОЛЕКЦІЙНИЙ ФОНД РОДУ IRIS L. НАЦІОНАЛЬНОГО
БОТАНІЧНОГО САДУ ІМЕНІ М.М. ГРИШКА НАН УКРАЇНИ:
СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Буйдін Ю.В., кандидат біологічних наук

Національний ботанічний сад імені М.М. Гришка НАН України

Квітникарство – одна з найбільш наближених до побутового споживача галузей інтродукції рослин, яка значною мірою залежить від економічної та суспільно-політичної ситуації в країні. Історично, в Україні, ця галузь має свої певні специфічні напрями пов'язані з національними традиціями і колоритом, а також регіональні особливості, які здебільшого зумовлені місцевими звичаями, кліматичними умовами, наближеністю до держав-сусідів тощо [1].

Як науковий напрям, квітникарство в Україні в часи СРСР набуло статусу одного з лідерів серед колишніх республік. Не останню роль в цьому відіграв і Національний ботанічний сад імені М.М. Гришка НАН України (Центральний республіканський ботанічний сад в минулому) (далі НБС) – провідний центр з інтродукції та селекції квітниково-декоративних рослин.

Колекції НБС сьогодні використовуються як об'єкт практичного засвоєння знань студентами вищих навчальних закладів, шляхом знайомства з різноманітністю рослинного світу, екологічними властивостями рослин. Тісний зв'язок між ботанічними садами й вузами надає додаткові можливості для дослідницької роботи не тільки в галузі квітникарства, дозволяє здійснювати широкий спектр робіт з наступних напрямків: систематика й таксономія рослин, флористика, агротехніка, біологія збереження рослин, біотехнологія, генетика, молекулярна генетика, екологія, збереження екосистем, екологія міських умов, біологія й контроль за агресивними видами, селекція, біологія запилення, біологія насіння і спор тощо [4].

Рід ірис (*Iris L.*) широко розповсюджений у північній півкулі і налічує близько 200 видів. Велика різноманітність дикорослих видів є невичерпним джерелом для введення найцінніших видів у культуру й селекційних робіт з

більш різноманітним асортиментом культурних ірисів, яких на сьогодні налічується більше 100 тис. культиварів [5].

Значна частина існуючих сьогодні сортів ірисів належить до садової групи Борідкових ірисів (переважна більшість з яких – це Високі Борідкові іриси (ТВ)), тоді як представників інших садових класів є значно менше. Одним із найбільш неоднорідних по складу у роді *Iris* є підрід *Limniris*(Tausch) Spach, до якого належать близько 45 видів [2].

Серед представників підроду *Limniris*, до якого належать більшість сортів Безборідкових ірисів, найпопулярнішими і найчисельнішими є сорти садових груп Сибірські іриси (*Sibirica*), Спурія (*Spuria*), Японські (*Japonica*), сортимент яких налічує кілька тисяч сортів. Серед інших представників цього підроду окремої уваги заслуговують Луїзіанські іриси (*Louisiana*), які в останні десятиріччя набули популярності у світовому квітникарстві і сортимент яких доволі швидко збільшується [2].

Інтродукція представників роду *Iris* в НБС почалася в 40-х роках ХХ сторіччя, а перші спроби залучення Безборідкових ірисів датовані початком 50-х років ХХ ст.. Нажаль, за суб'єктивних та об'єктивних обставин, жодна з отриманих в той час рослин на сьогодні не зберіглася в колекції НБС. Провідну роль в формуванні колекційного фонду роду *Iris* в 60-ті – 90-ті роки ХХ сторіччя відіграли такі вчені НБС імені М.М. Гришка НАН України, як к.б.н. К.Д. Харченко та к.б.н. М.П. Яценко. Більшість сортів, що складають основу сучасної колекції були інтродуковані за період 2000–2023 рр. Інтродукційний процес триває і сьогодні, а в його межах проводиться вивчення біологічних особливостей, оцінювання декоративних якостей ірисів, аналіз стійкості до несприятливих факторів навколишнього середовища, а також первинна сортооцінка видів та сортів і відбір перспективних представників для зеленого будівництва та селекційної роботи.

За останні 15 років у результаті проведених нами інтродукційних та селекційних робіт сформувався перспективний колекційний фонд представлений різними за біологічними та екологічними особливостями видами

та сортами, які репрезентують більшість існуючих на сьогодні садових груп роду *Iris*. Сьогодні колекційний фонд роду *Iris* налічує 481 представник, з яких видове різноманіття представлено 10 видами, 2 варіаціями і 2 формами, а також 467 сортів. Переважна більшість сортів належить до групи Борідкових ірисів – 390 сортів (Високі борідкові (ТВ) – 197 сортів, Середні (ВВ, ІВ) – 21, Карликові (SDB, MDB) – 172. До підроду *Limniris* належить 87 представників (10 видів, різновидів, та форм і 77 сортів), а саме 56 сортів Сибірських ірисів (*Iris sibirica* L.), Спурія ірисів (*I. spuria* L.) – 16 сортів, ірис луїзіанський (*I. louisiana hort.*) – 15 сортів, ірис болотний (*I. pseudacorus* L.) – 1 сорт та 1 форма.

Основними напрямками інтродукційних досліджень з ірисами в НБС на сьогодні є:

- скринінг світового асортименту ірисів і на його основі залучення перспективних видів та сортів для збагачення колекційного фонду і асортименту рослин для використання в озелененні та селекційній роботі;
- первинна інтродукційна оцінка існуючого колекційного фонду та розмноження найперспективніших для впровадження в зелене будівництво в Україні;
- проведення цілеспрямованого добору і схрещування ірисів з різних садових груп з метою отримання сортів стійких до ґрунтово-кліматичних умов Лісостепу України і які б поєднували інші корисні ознаки для зеленого будівництва і селекції.

Основними напрямками селекційної роботи є створення сортів з такими господарсько-біологічними ознаками як: стійкість до хвороб та шкідників, висока продуктивність та рясність цвітіння, високий коефіцієнт вегетативного розмноження, раннє та ремонтантне цвітіння; а також декоративними ознаками – з оригінальним та забарвлення квітки, з округлою та «шестифловою» формою квітки (для Садової групи Сибірських ірисів) та низькорослими і компактними рослинами (для ірисів Спурія) [3].

Таким чином, в НБС зібраний один з найбільших в Україні колекційних фондів представників роду *Iris*., який може слугувати не тільки як матеріал для

використання в зеленому будівництві, але й як селекційна база та підґрунтя для проведення різнопланових наукових досліджень та просвітницької діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буйдін Ю.В. Квітникарство в Україні за 30 років незалежності: досягнення, проблеми та перспективи // Матеріали Третьої Всеукраїнської науково-практичної конференції «Євроінтеграція екологічної політики України». Одеса, Одеський державний екологічний університет, 2021. – С. 175-178.

2. Буйдін Ю.В. Збереження, поповнення генофонду та інвентаризація колекції, вивчення інтродукційного потенціалу представників підроду *Limniris* роду *Iris* L. // Стійкість інтродукованих та рідкісних рослин за умов кліматичних змін в Україні: монографія / Д.Б. Рахметов, Н.В.Заїменко, М.Б. Гапоненко та ін. Київ: Видавництво Ліра К. 2022. С. 215-220.

3. Буйдін Ю.В. Інтродукція представників роду *Iris* L. в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України / Ю.В. Буйдін // Біорізноманіття: теорія, практика та методичні аспекти вивчення в загальноосвітній та вищій школі: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (присвячується 120-річчю від дня народження М.І. Вавилова) / За редакцією М.В. Гриньової. – Полтава: Друкарська майстерня, 2008. – С. 91-92.

4. Буйдін Ю.В. Колекції квітничково-декоративних рослин Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України як база для організації культурно-просвітницької діяльності та об'єкт різнопланових наукових досліджень / Ю.В. Буйдін // Біорізноманіття: теорія, практика та методичні аспекти вивчення в загальноосвітній та вищій школі: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції / За редакцією М.В. Гриньової. – Полтава: Друкарська майстерня, 2010. – с. 50-52.

5. Troitskyi, M. O.; Troitska, T. B.; Buydin, Yu. V.; Miroshnichenko, N. O.; Mykhailenko O. O. Classifications of *Iris* L. genus at the biological and molecular levels as a basis for modern phylogenetic studies. *Journal of Organic and*

ПОЧАТКОВІ ЕТАПИ ОНТОГЕНЕЗУ *OSTEOSPERMUM ECKLONIS* (DC.) NORL

Бурмістрова Н. О., молодший науковий співробітник,

Ковальчук Т. Д., кандидат біологічних наук

Національний дендрологічний парк «Софіївка» НАН України

Дослідження онтогенетичного морфогенезу має велике значення при вивченні біології виду, оскільки дає можливість отримати уявлення про механізми коренеутворення, пагоноутворення, партикуляції тощо. Встановлення характеру й темпів індивідуального росту та розвитку інтродуцентів, у конкретних умовах, сприяє пошуку теоретично обґрунтованих агротехнічних заходів й прийомів відповідно до поставлених задач [1]. Ці дані є важливими для вирішення низки питань насінництва, селекції та культивування рослин.

При аналізі літературних джерел, які відображають інформацію про представників роду *Osteospermum* L., дослідженню морфогенезу рослин приділено недостатньо уваги, незважаючи на їх перспективність. Тому, метою нашої роботи є дослідити морфологію плодів, проростків та ювенільних рослин *Osteospermum ecklonis* (DC.) Norl..

Об'єктом досліджень були плоди, урожаю 2022 року, та проростки й ювенільні рослини *O. ecklonis*. Опис морфологічних ознак рослин здійснювали згідно ілюстрованого довідника з морфології квіткових рослин [3,4]. Розміри вегетативних органів визначали за допомогою міліметрового паперу й штангенциркуля. Дослідження проводили у 2023 році в умовах Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України. Насіння висівали в посівні ящики з ґрунтосумішю в умовах захищеного ґрунту.